

Joseph Campbell

CĂI ALE FERICIRII

Mitologie și transformare personală

Editare și cuvânt înainte:

David Kudler

Traducere din limba engleză:

Anca Irina Ionescu

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Operele complete ale lui Joseph Campbell	5
Cuvânt înainte	7
Introducere	13

PARTEA I OMUL ȘI MITUL

Capitolul I: Nevoia de ritualuri	33
Funcțiunile mitologiei	33
Mitul și dezvoltarea individului	44
Mituri pentru viitor	55
Capitolul II: Mitul de-a lungul timpului	61
Suprafața și substanța mitului	61
Nașterea mitului: societățile primitive și timpurii	68
Nașterea Orientului și a Occidentului: marile culturi	83

PARTEA A II-A MITUL VIU

Capitolul III: Societate și simbol	97
Mecanismul miturilor: cum funcționează simbolurile	97
Societate, mit și dezvoltare personală	99
Eul: Orient și Occident	105

Capitolul IV: Mitul și sinele	120
Jung și polaritățile personalității	120
Arhetipurile inconștientului colectiv	127
Capitolul V: Mitul personal	149
Jung: Conform cărui mit trăiesc eu?	149
Funcțiile mitologiei în trecut și astăzi	177

PARTEA A III-A CĂLĂTORIA EROULUI

Capitolul VI: Sinele ca erou	185
-------------------------------------	-----

PARTEA A IV-A DIALOGURI

Capitolul VII: Dialoguri	219
Despre autor	250
Despre Fundația „Joseph Campbell”	259
Index	261

CUVÂNT ÎNAINTE

În 1972, în timp ce lucra la cartea sa *Myths to Live By*, reprezentând rodul a două decenii de studiu, Joseph Campbell avea să spună că a avut o revelație:

„Consideram că în acest timp crescusem, că ideile mele se schimbaseră și că progresasem. Dar când am pus laolaltă aceste lucrări, mi-am dat seama că spusesem același lucru pe parcursul câtorva decenii. Am descoperit ceva surprinzător în legătură cu ceea ce mă impresiona. Nu aveam o idee clară despre acest lucru până când am observat liniile continue care străbăteau întreaga carte. Douăzeci și patru de ani reprezintă o perioadă de timp destul de lungă. În acest răstimp s-au petrecut multe lucruri. Iar eu vorbeam mereu despre unul și același lucru”.¹

În timp ce lucram la volumul de față, alcătuit din zeci de conferințe, interviuri și seminarii pe care le-a ținut Campbell între anii 1962 și 1983, am avut o impresie foarte asemănătoare.

Am reunit aici toate aceste conferințe, deoarece ilustrează modul în care a explorat Campbell ideea de mitologie ca instrument pentru promovarea și înțelegerea dezvoltării psihologice a individului – ceea ce numea el cea de-a patra funcție psihologică a mitului. Primul gând a fost să prezint un fel de tablou cronologic al gândirii lui Campbell cu privire la acest subiect.

¹ Vezi p. 112...

Cu toate acestea, am constatat că ideile pe care le prezenta la sfârșitul perioadei când își definitiva conferințele de la Cooper Union și uriașa serie a *Măștilor divinității* erau în mare parte în concordanță cu cele pe care a continuat să le exploreze până aproape de sfârșitul vieții, deși într-un cadru mai informal, așa cum erau atelierele de la Institutul Esalen, unde își sărbătorea în fiecare an ziua de naștere. O parte din gândirea lui s-a modificat – de pildă sentimentele referitoare la promisiunile și pericolele oferite de LSD ca poartă de acces spre lumea imaginilor mitice ale inconștientului colectiv – dar tezele generale au rămas aceleași. Avea sentimentul că mitul oferea un cadru pentru creșterea și transformarea personală și că înțelegerea căilor prin care miturile și simbolurile afectează mintea individului oferea cheia spre o viață în concordanță cu propria fire, așadar, calea spre fericire.

Ritmul lent al elaborării gândirii autorului a făcut ca editarea volumului de față să fie infinit mai ușoară, dar și infinit mai dificilă, decât cea a volumelor anterioare din seria *Operele complete ale lui Joseph Campbell* la care lucrase. *Sake & Sartori: Jurnale asiatică – Japonia* s-a bazat pe o singură sursă secvențială, ceea ce mi-a permis să mă concentrez asupra calității relatării: am avut grijă ca Joseph Campbell să-și spună povestea bine. *Miturile lumii: Metafore orientale ale eternului* a pornit de la mai multe conferințe și scrieri nepublicate, acoperind o perioadă de treizeci de ani, în care Campbell a reflectat la religia indiană și est-asiatică, dar după ce am analizat subiectele în succesiunea logică a studierii ideii de divin transcendent, fiecare lucrare și-a găsit singură locul cât se poate de ușor și de clar.

Prima secțiune a volumului de față, intitulată *Omul și mitul*, examinează dezvoltarea istorică a mitului ca instrument al creșterii individului, nu a societății. Principala mea sarcină a fost să am grijă să elimin redundanțele, ast-

fel încât, de pildă, cititorul să nu fie nevoit să lectureze de patru ori despre cele patru funcții ale mitologiei.

Secțiunea a doua, *Mitul viu*, se concentrează pe psihologia fundamentală a mitului; materialul este alcătuit din prezentările și conferințele ținute pe parcursul unui deceniu, intitulate toate „Trăirea mitului personal” (titlu care nici pe Campbell însuși nu l-a mulțumit pe deplin). Uneori era vorba de conferințe de câte o oră, alteori de un seminar cu durată de o săptămână. În fiecare caz, subiectele tratate se caracterizau printr-o abordare similară, dar erau prezentate într-o ordine diferită; Campbell pune de fiecare dată accentul pe altceva, în funcție de componența publicului, de evenimentele actuale ale momentului și de evoluția propriei gândiri asupra subiectului. Acest lucru a făcut ca reunirea laolaltă a acestor scrieri, în așa fel încât să ofere o idee coerentă despre gândirea lui, să fie cu atât mai dificilă.

A treia secțiune, intitulată „Călătoria eroului”, explorează premisa de bază formulată în lucrarea fundamentală a lui Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri*,² ca instrument pentru examinarea propriei vieți. Dar aici apărea o altă mare dificultate. Materialul provenea, în cea mai mare parte, dintr-un segment de trei zile al unui seminar cu durată de o lună, ținut în 1983. Acesta se desfășurase sub forma unei discuții libere, cu un evantai foarte larg de subiecte, astfel că materialul era foarte difuz. A fost cât se poate de dificil (ca să nu spun mai mult) să găsesc un fir narativ, fără a impune vreo teză și fără a transforma expunerea în ceva incomprehensibil. Cred că a fost momentul care m-a pus cel mai greu la încercare din întreaga experiență.

Dar una din marile bucurii atunci când citești – sau editezi – lucrările lui Joseph Campbell este că gândirea lui, precum rețeaua de pietre prețioase a lui Indra, leagă bijuteriile una de alta, găsind întotdeauna firul călăuzitor. Așa

² Vezi Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri*, trad. rom.de Mihai Mănescu & Gabriela Deniz, Editura Herald, București, 2018. (N.tr.)

cum am spus în introducerea la *Miturile luminii*, remarcabilele salturi conceptuale din acest volum trebuie atribuite lui Campbell. Orice lipsă de logică trebuie să-mi fie imputată numai mie.

Este important de notat că nu am fost singurul care a contribuit la scoaterea la lumină a acestei cărți. Aș dori să mulțumesc în mod deosebit președintelui Fundației Joseph Campbell, Robert Walter, care nu numai că a menținut vie moștenirea intelectuală a lui Campbell în cei șaptesprezece ani care s-au scurs de la încetarea lui din viață, nu numai că a reușit să gestioneze cu succes mica, dar înfloritoare organizație non-profit care a continuat munca lui Campbell, dar m-a și ajutat să triez nenumăratele lăzi cu manuscrise și transcrieri ale benzilor audio, punându-mi la dispoziție întreaga sa experiență de prieten și editor al lui Campbell; cu ajutorul lui am selectat materialul pentru acest volum.

Doresc să mulțumesc lui Jason Gardner de la New World Library, partenerul nostru în editarea acestei serii și lui Mike Asby care ne-a ajutat la colaționarea textelor în sanscrită și japoneză și a citatelor din romanul *Finnegans Wake*.

Mulțumesc, de asemenea, tinerilor Sierra Millman și Shauna Shames pentru admirabila lor contribuție la transcrierea unor părți din această lucrare. În plus, Sierra Millman a participat la redactarea primei secțiuni a cărții *Omul și mitul*.

Și, în sfârșit, doresc să mulțumesc soției mele, Maura Vaughn, care a străbătut tot drumul alături de mine și a făcut ca drumul să merite să fie parcurs.

David Kudler, 16 iulie 2004

CĂI ALE FERICIRII

A-i cunoaște pe alții înseamnă înțelepciune;
a te cunoaște pe tine înseamnă iluminare.
A-i învinge pe ceilalți înseamnă tărie;
a te învinge pe tine înseamnă a avea adevărata putere.

Lao zî, *Dao-de Jing*, cap.33

INTRODUCERE¹

Vorbeam nu de mult în fața unui grup de la Institutul Esalen din California. Grupul era alcătuit în special din doamne, care doreau să știe dacă în mitologia clasică existaseră sau nu femei model, războinice sau conducătoare în diverse domenii, așa cum găsim în timpurile moderne – dar nu existaseră. Și atunci s-a pus întrebarea dacă personajele mitologice puteau să servească, în general, drept modele de viață.

Aș spune că, indiferent dacă au existat sau nu, situația tipică este aceea că miturile unei societăți oferă modele de viață pentru societatea dată de la vremea respectivă. Ceea ce ne înfățișează imaginea mitică este modalitatea în care se manifestă energia cosmică la momentul respectiv, iar când vremurile se schimbă, se modifică și modurile de manifestare.

Așa cum le-am spus, divinitățile reprezintă întruchiparea puterilor care vă sprijină în domeniul vostru de activitate. Din contemplarea divinității vă extrageți un fel

¹ Materialul pentru *Introducere* este extras în cea mai mare parte dintr-o conferință pe care Campbell a susținut-o în 1981 (L969 în arhiva Fundației Joseph Campbell). Discuția cu privire la conceptul „caută-ți fericirea” a fost preluată dintr-o sesiune de *Întrebări și Răspunsuri* a conferinței din 23 aprilie 1983, intitulată *Experiența misterului* (L830).

de sursă permanentă de putere, care vă ajută să îndepliniți rolul reprezentat de o anumită divinitate. Există divinități care patronează agricultura, războiul etc. În tradiția noastră clasică, nu există o zeiță patroană a femeilor din domeniul afacerilor, al războiului etc. Atena este zeița războinicilor, dar nu este ea însăși o războinică. Și chiar dacă Artemis ar fi putut să fie vânătoreasă, ceea ce întruchipează ea este puterea de transformare a divinității, a naturii, nu o acțiune particulară din sfera socială. Ce ar fi putut învăța eventual o femeie de afaceri de la Artemis?

Imaginea mitică a fost validată de decenii, de secole sau milenii de experiență într-un anumit domeniu și astfel oferă un model. Nu este ușor să-ți construiești viața fără să dispui de un model. Nu știu cum este acum, chiar în această clipă, când s-au deschis atât de multe posibilități în viață. Dar experiența mea sugerează că modelul este întotdeauna cel care îți oferă ideea călăuzitoare în ce direcție să o apuci, modul în care să rezolvi problemele și în care să valorifici oportunitățile ce ți se oferă.

Mitul nu este identic cu istoria. Miturile nu sunt povești din care să se inspire oamenii cu o viață remarcabilă. Nu, mitul reprezintă transcendentul în raport cu prezentul. Un erou popular este diferit față de personajul principal al unei biografii, chiar dacă eroul a fost cândva o persoană reală – să zicem, John Henry sau George Washington. Eroul popular reprezintă latura transformatoare a mitului. În tradiția mitică orală există fenomenul actualizării, al aducerii la zi. În poveștile populare ale indienilor americani găsim biciclete, apare forma domului Capitoliului din Washington. Totul este imediat incorporat în mitologie. În societatea noastră, în care suntem obișnuiți cu textele fixe și cu cuvintele tipărite, funcția poetului este să vadă faptele

din jurul lui și să le divinizeze, cu alte cuvinte, să construiească imagini care să lege cotidianul de etern.

Firește, în încercarea noastră de a stabili o legătură cu transcendentul, nu trebuie neapărat să avem imagini. Putem să alegem calea Zen și să ignorăm total miturile. Dar eu vorbesc aici despre calea mitică. Iar mitul ne oferă domeniul în care ne putem delimita. Acesta este sensul mandalei, cercul sacru, indiferent că ești călugăr tibetan sau pacient al analizei jungiene. Simbolurile sunt distribuite pe circumferința cercului, iar tu trebuie să te așezi în centrul lui. Labirintul este, firește, o mandala încurcată, în care nu mai știi unde te afli. Așa este lumea pentru oamenii care nu au o mitologie. Este un labirint. Își croiesc anevoie drumul prin el, ca și când nimeni nu ar mai fi mers niciodată pe acolo.

Am cunoscut recent lucrările unui admirabil psihiatru din Germania, pe nume Karlfried Graf Dürckheim (a nu se confunda cu sociologul francez Emile Dürckheim). Acest psihiatru a rezumat întreaga problematică a sănătății – psihologice și fizice – prin referire la mit, continuând lucrările lui Carl Gustav Jung și Erich Neumann.² În noi

² *Karlfried Graf Dürckheim* (1896-1988) a fost un aristocrat german care a lucrat ca diplomat în Japonia. A cunoscut budismul Zen și taoismul în Asia de est, ceea ce i-a deschis noi căi de gândire. Când s-a întors în Europa, a urmat o cale de dezvoltare intelectuală asemănătoare cu Joseph Campbell în multe privințe; a studiat mitologia comparată și corolarele acesteia în practica spirituală și în psihologia jungiană a profunzimilor.

Carl Gustav Jung (1875-1961) a fost unul dintre marii inovatori ai psihologiei secolului al XX-lea. Pentru mai multe amănunte în legătură cu biografia și activitatea lui, v. capitolele „Mitul și sinele” și „Mitul personal”.

Erich Neumann (1905-1960) a fost student al lui Jung și psiholog. Amândoi au studiat legăturile dintre mitologie și psihologie.

PARTEA I

OMUL ȘI MITUL

CAPITOLUL I

NEVOIA DE RITUALURI¹

Funcțiunile mitologiei

Prin tradiție, prima funcțiune a unei mitologii vii este să reconcilieze conștientul cu condițiile primordiale ale propriei existențe, cu alte cuvinte, cu natura vieții.

Viața trăiește din viață. Prima ei lege este: acum te mănânc eu pe tine, acum mă mănânci tu pe mine – ceva foarte dificil de asimilat pentru conștient. Problema aceasta a vieții care trăiește din viață – de fapt, din moarte – a existat cu miliarde de ani înainte ca ochii să se deschidă și să devină conștienți de ceea ce se întâmplă acolo, cu mult timp înainte de apariția lui *Homo sapiens* în univers. Organele vieții au evoluat în așa fel încât existența lor depinde de moartea altora. Aceste organe au impulsuri pe care conștientul nostru nici măcar nu le percepe; iar atunci când le sesizează ne putem înspăimânda de această grozăvie care este „mănâncă sau vei fi mâncat” și în care trăim.

¹ Această secțiune se bazează în cea mai mare parte pe conferința intitulată *The Necessity of Myth*, ținută la 9 mai 1968 la Colegiul Amherst (L 196); înregistrarea ei audio este disponibilă ca partea a patra din *The Joseph Campbell Audio Collection*, vol. IV: *Man and Myth*. O parte din această secțiune este extrasă din conferința intitulată *The Necessity of Myth*, ținută la Universitatea Vermont la 17 aprilie 1969 (L 250).

Impactul acestei grozăvii asupra unei conștiințe sensibile este cumplit – acest monstru care este viața! Viața este o prezență oribilă, dar nu am fi acum aici dacă nu ar fi așa! Prima funcțiune a unei ordini mitologice este să reconcilieze conștiientul cu această realitate.

Primele ordine primitive ale mitologiei sunt afirmative: se referă la viață în termenii proprii ai acesteia. Nu cred că vreun antropolog ar putea să aducă documente în favoarea ideii că mitologia primitivă era o negare a lumii. Când ne dăm seama cu ce se confruntă popoarele primitive – suferințele, durerile și problemele simplei existențe – cred că acest lucru este uluitor. Am studiat numeroase mituri ale acestor culturi din toată lumea și nu-mi amintesc nici măcar un singur cuvânt negativ în gândirea primitivă cu privire la existență sau la univers. Dezamăgirea provocată de lume apare abia mai târziu, odată cu oamenii care trăiesc în prosperitate.

Singura modalitate de a afirma viața este să o afirmăm de la rădăcină, de la baza ei oribilă, putredă. Acesta este genul de afirmații pe care le găsim în ritualurile primitive. O parte din aceste ritualuri sunt atât de brutale, încât abia dacă poți suporta să auzi despre ele, cu atât mai puțin să le privești. Totuși ele reprezintă o imagine vie în mintea tânărului adolescent: viața este un lucru monstruos, iar dacă vrei să trăiești va trebui să trăiești în *acest* mod; cu alte cuvinte, în cadrul tradițiilor tribului.

Aceasta este prima funcție a mitologiei: nu numai să reconcilieze conștiientul cu premisele propriei existențe, dar să-l reconcilieze cu recunoștință, cu iubire și cu recunoașterea plăcerii de a trăi. Prin suferință și durere, experiența primară a nucleului vieții este un lucru plăcut, minunat. Viziunea afirmativă se detașează neconținut din aceste ritualuri și mituri terifiante.

Apoi, cam prin secolul al VIII-lea î.e.n., a survenit ceea ce numesc eu Marea Răsturnare. Oameni cu o anumită sensibilitate și inteligență au constatat că nu se pot împăca cu oroarea zilnică a vieții. Părerea lor despre lume își găsește ecou în cuvintele lui Schopenhauer: „Viața este ceva ce nu ar fi trebuit să fie”.² Viața este o eroare fundamentală, metafizică, cosmică. Mulți oameni au considerat că este atât de oribilă, încât au renunțat la ea.

Atunci care este mitologia ce decurge de aici? La vremea respectivă au luat naștere mitologii ale retragerii, ale plecării, ale renunțării – negarea vieții. Găsim aici ordinele mitologice ale evadării. Și mă gândesc la o evadare reală: să ieși din lume. Dar cum putem oare anula în noi înșine dorința de a trăi sau sentimentul că viața nu ne dă ceea ce ar trebui să ne dea, că se transformă în această grozăvie? Cum putem stinge setea de viață sau dezamăgirea provocată de viață? Cu ajutorul mitologiilor care neagă lumea, care neagă cosmosul și care servesc acestei funcții. Jainismul sau budismul timpuriu monastic sunt exemple strălucite ale unei astfel de abordări metafizice.

Jainismul este probabil cea mai veche religie a lumii. Acum mai sunt în viață numai puțini jainiști, cei mai mulți trăind în orașul Bombay și în împrejurimi. Și prima lor lege este *ahimsā*, non-violența, să nu faci rău nici unei forme de viață. Ironia face ca acest grup de oameni să fie extrem de bogați în India, pentru că, dacă dorești o carieră în care să nu faci rău vieții – cel puțin fizic – cea mai potrivită este în domeniul bancar. Astfel că au devenit un grup foarte restrâns, dar foarte elitist.

² Arthur Schopenhauer, *Despre suferința lumii. Eseuri*, trad. engl. de T. Bailey Saunders, M.A. (Londra, Swan, Sonnenschein & Co., 1892. Consultat la <http://etext.library.adelaide.au/s/schopenhauer/arthur/pessimism/chapter1/html>.